

Справедливостта като отговорност за Другия - Еманюел Левинас

Да бъдеш в света, да имаш гледна точка в него, да съществуваш и преживяваш – това означава да бъдеш Аз. Това е феноменът на човека, появяващ се при всеки индивид поотделно, с встъпването му в света.

Индивидът е другият спрямо другите. Формална другост: единият не е другият, каквото и да е неговото съдържание. Всеки е друг по отношение на всеки. Всеки изключва всички други - и съществува отделно, и съществува за себе си. Чисто логическа негативност и реципрочност в комуналността на рода. Тази положена позитивност на съществуването и тази негативност на изключването, изглежда, се преоткриват и се усилват - или се обвиняват - в човешкото у човешкия индивид.¹

В човешкия род човешките индивиди съдят, но и подлежат на съдене и така се съгласяват с необходимата обективност в упражняването на справедливостта, която възстановява мира. Към тази схема изначално се отнасят човешката участ и известните права на човека - принципът и критерият на всяко легитимиране. Отнасянето на човешките права към държавата и към логиката на общото и частното, т.е. към правата на човека, са без съмнение неизбежният порядък в очовечаването на индивида, на справедливостта и на спокойствието за него.

Човек е сякаш избран да носи отговорност, в която никой друг не би могъл да го замести. Азът е останал насаме с отговорността си за съдбата на своя събрат. Това отношение с Другия е налице, дори когато му обръщам гръб. Тогава Азът не съвпада с разбраната и упражнявана като произвол своя свобода, а е заложник заради свободата на Другия. Главният въпрос е по какъв начин моята свобода е съотнесена със свободата на Другия. Тук се корени въпросът за справедливостта. Според френския философ Е. Левинас Бог присъства за нас, хората, в справедливостта. Не защото Бог решава със своето присъствие и всемогъщество човешките проблеми, а именно защото, отминавайки, със своето отсъствие, е оставил отговора на мен. Отговорността се пада на Аза във винителен падеж. Свободата и справедливостта са свързани не просто с необходимостта на съществуването, а с отговорността за и заради ближния. Е. Левинас свързва отговорността с непосредствената близост с Другия, т.е. със срещата-раздяла,

¹ Levinas, E. De l'Unicité. Entre nous. Essais sur le penser-a-l'autre. Editions Grasset, Paris, 1991

доколкото появата на трети видоизменя това отношение, превръщайки го в справедливост.

В традицията на съвременната философия името на Емануел Левинас бележи усилието за преориентацията на етиката от затвореността на индивидуалното съществуване към етиката на различността и другостта.² За Е. Левинас въпросът за другия бележи някаква феноменология на социалността, която е повече от човешкото, която явява чудото на социалната връзка, тръгвайки от срещата на Аза с Ти-то. Тази среща, която е не просто една мълчалива среща, но и едно заговаряне, активизира способността на живия диалог, на пряката реч (доколкото всяко казване според Е. Левинас е пряка реч) една правота на лице-в-лицето. Тя е и среща между чужденци, а не просто някакво си роднинство. Етичката философия на Е. Левинас залага на взирането в изброените проблеми от гледна точка на Аза и Другия, което ще рече - от гледна точка на любовта, справедливостта, знанието, отговорността, мярата. Другият е главният герой на постмодерното пространство, защото е пазачът на моралния живот.

В книгата си „Другояче от битието или отвъд същността” той говори за моралната отговорност като за важна структура, първична и фундаментална за субективността. Авторът разбира отговорността именно като отговорност за другия, за онзи, към когото се приближава като към лице. Но срещата с лицето не е от реда на чистото и просто възприятие, на интенционалността, която се стреми към адекватност. Това е отговорност, която отива отвъд това, което прави човек. Обикновено човек е отговорен за това, което самият прави.

Левинас говори за величие и значение на отговорността, която за него е израз на социалността. Същевременно отговорността за Другия се приема в качеството на морална личност. Но тази отговорност е различна от дълга, от повелята, от гласа на съвестта. Това е отговорност, която не се поема и не се отхвърля. Тя е там „вече” и „винаги”. „Отговорността за другия не може да започва с моето ангажиране, в моето решение. Неограничената отговорност, в която се намирам, идва от другата страна на моята свобода, от „преди всякакво значение”, от „отвъд всяко постижение”, от ненастоящото *par excellence*, безначалното, архаичното, предхождащото същността или отвъд същността.” В този смисъл моралната отговорност – да бъдеш заради Другия – е първичното съществуване на Аза, т.е. отправната точка, а не продуктът на обществото.

Другият представлява интерес като нещо друго, което е независимо от нас. Е. Левинас настоява, че Другият трябва да бъде изслушан, когато говори, без да бъде

² Бадиу, Ал. Етика (Опит върху съзнанието за Зло). С. 2004, с. 71